

Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (suuri jaosto)

17 päivänä huhtikuuta 2018*

Ennakkoratkaisupyyntö – Sosiaalipolitiikka – Direktiivi 2000/78/EY – Yhdenvertainen kohtelu – Uskontoon tai vakaumukseen perustuva erilainen kohtelu – Kirkkojen tai muiden organisaatioiden, joiden eetos perustuu uskontoon tai vakaumukseen, ammatillinen toiminta – Uskonto tai vakaumus, joka on työtä koskeva, organisaation eetokseen perustuva todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus – Käsite – Toimintojen luonne ja se yhteys, joissa niitä harjoitetaan – SEUT 17 artikla – Euroopan unionin perusoikeuskirjan 10, 21 ja 47 artikla

Asiassa C-414/16,

jossa on kyse SEUT 267 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyyntöstä, jonka Bundesarbeitsgericht (liittovaltion ylin työtuomioistuin, Saksa) on esittänyt 17.3.2016 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen 27.7.2016, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

Vera Egenberger

vastaan

Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung eV,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (suuri jaosto),

toimien kokoonpanossa: presidentti K. Lenaerts, varapresidentti A. Tizzano, jaostojen puheenjohtajat R. Silva de Lapuerta, T. von Danwitz, J. L. da Cruz Vilaça ja A. Rosas sekä tuomarit E. Juhász, M. Safjan, D. Šváby, M. Berger, A. Prechal, E. Jarašiūnas, F. Biltgen (esittelevä tuomari), M. Vilaras ja E. Regan,

julkisasiamies: E. Tanchev,

kirjaaja: hallintovirkamies K. Malacek,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 18.7.2017 pidetyssä istunnossa esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

- Vera Egenberger, edustajanaan K. Bertelsmann, Rechtsanwalt, ja P. Stein,
- Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung eV, edustajinaan M. Sandmaier, Rechtsanwalt, sekä M. Ruffert ja G. Thüsing,
- Saksan hallitus, asiamiehinnään T. Henze ja J. Möller,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

– Irlanti, asiamiehinään E. Creedon, M. Browne, L. Williams ja A. Joyce, avustajinaan C. Toland, SC, ja S. Kingston, BL,

– Euroopan komissio, asiamiehinään D. Martin ja B.-R. Killmann,

kuultuaan julkisasiamiehen 9.11.2017 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista 27.11.2000 annetun neuvoston direktiivin 2000/78/EY (EYVL 2000, L 303, s. 16) 4 artiklan 2 kohdan tulkintaa.
- 2 Tämä pyyntö on esitetty asiassa, jossa asianosaisina ovat Vera Egenberger ja Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung eV (jäljempänä Evangelisches Werk) ja joka koskee ensin mainitun esittämää vahingonkorvausvaatimusta uskontoon perustuvan syrjinnän perusteella, jonka kohteeksi hän väittää joutuneensa palvelukseen ottamisen yhteydessä.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Unionin oikeus

- 3 Direktiivin 2000/78 johdanto-osan 4, 23, 24 ja 29 perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”(4) Kaikkien oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä ja oikeus suojeluun syrjintää vastaan ovat yleismaailmallisia oikeuksia, jotka on tunnustettu ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa, kaikkinaisten naisten syrjinnän poistamista koskevassa Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksessa, kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevissa Yhdistyneiden Kansakuntien sopimuksissa sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, jotka kaikki jäsenvaltiot ovat allekirjoittaneet. Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimuksessa n:o 111 kielletään työhön ja ammattiin liittyvä syrjintä.

--

(23) Erilainen kohtelu saattaa olla oikeutettua erittäin rajoitetuissa tilanteissa, jos jokin uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen liittyvä ominaisuus muodostaa työhön liittyvän todellisen ja ratkaisevan vaatimuksen ja jos tavoite on oikeutettu ja vaatimus oikeasuhteinen. Tällaiset tilanteet olisi esitettävä tiedoissa, jotka jäsenvaltiot antavat komissiolle.

(24) Amsterdamin sopimuksen päätösasiakirjaan liitettyssä julistuksessa nro 11 kirkkojen ja ei-tunnustuksellisten järjestöjen asemasta Euroopan unioni on nimenomaisesti tunnustanut, että se kunnioittaa kyseenalaistamatta asemaa, joka kirkoilla ja uskonnollisilla yhdistyksillä tai yhdyskunnilla on kansallisen lainsäädännön mukaisesti jäsenvaltioissa, ja että se kunnioittaa myös elämäntavomuksellisten ja ei-tunnustuksellisten järjestöjen asemaa. Näin ollen jäsenvaltiot voivat säilyttää tai antaa erityisiä säännöksiä todellisista, perustelluista ja oikeutetuista pätevyysvaatimuksista niissä harjoitettavaa ammattitoimintaa varten.

--

(29) Uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän kohteeksi joutuneille henkilöille olisi taattava riittävä oikeudellinen suoja. Tehokkaamman suojelun turvaamiseksi järjestöillä tai oikeushenkilöillä olisi myös oltava valtuudet aloittaa, jos jäsenvaltiot niin päättävät, menettely joko uhrin puolesta tai häntä tukeakseen, sanotun kuitenkaan rajoittamatta tuomioistuimissa edustamista ja puolustamista koskevien kansallisten menettelysääntöjen soveltamista.”

4 Direktiivin 2000/78 1 artiklassa säädetään seuraavaa:

”Tämän direktiivin tarkoituksena on luoda yleiset puitteet uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän torjumiselle työssä ja ammatissa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen toteuttamiseksi jäsenvaltioissa.”

5 Kyseisen direktiivin 2 artiklan 1, 2 ja 5 kohdassa säädetään seuraavaa:

”1. Tässä direktiivissä ’yhdenvertaisen kohtelun periaatteella’ tarkoitetaan, ettei minkäänlaista 1 artiklassa tarkoitettuun seikkaan perustuvaa välitöntä tai välillistä syrjintää saa esiintyä.

2. Sovellettaessa 1 kohtaa:

a) välittömänä syrjintänä pidetään sitä, että henkilöä kohdellaan jonkin 1 artiklassa tarkoitetun seikan perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan, on kohdeltu tai voitaisiin kohdella vertailukelpoisessa tilanteessa;

--

5. Tämä direktiivi ei vaikuta sellaisiin kansallisessa lainsäädännössä säädettyihin toimenpiteisiin, jotka demokraattisessa yhteiskunnassa ovat tarpeen yleisen turvallisuuden ja järjestyksen takaamiseksi ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden sekä muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.”

6 Mainitun direktiivin 4 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Sen estämättä, mitä 2 artiklan 1 ja 2 kohdassa säädetään, jäsenvaltiot voivat säätää, että erilainen kohtelu, joka perustuu johonkin 1 artiklassa tarkoitettuun seikkaan liittyvään ominaisuuteen, ei ole syrjintää, jos tiettyjen työtehtävien luonteen tai niiden yhteyksien vuoksi, joissa tehtävät suoritetaan, kyseinen ominaisuus on todellinen ja ratkaiseva työhön liittyvä vaatimus, edellyttäen, että tavoite on oikeutettu ja että vaatimus on oikeasuhteinen.

2. Jäsenvaltiot voivat säilyttää tämän direktiivin antamispäivänä voimassa olevassa lainsäädännössään tai antaa tulevassa lainsäädännössä, joka sisältää tämän direktiivin antamispäivänä olemassa olevia käytäntöjä, säännöksiä, joiden nojalla, kun kyseessä on kirkko tai muu julkinen tai yksityinen organisaatio, jonka eetos perustuu uskontoon tai vakaumukseen, ja kun kyseessä on tällaisessa organisaatiossa tapahtuva ammatillinen toiminta, ei henkilön uskontoon tai vakaumukseen perustuvaa erilaista kohtelua pidetä syrjintänä silloin, kun uskonto tai vakaumus on kyseisen ammatillisen toiminnan luonteen tai työn suorittamiseen liittyvien yhteyksien vuoksi työtä koskeva, organisaation eetokseen perustuva todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus. Tällaisen erilaisen kohtelun toteuttamisessa on otettava huomioon jäsenvaltioiden valtiosäännön säännökset ja periaatteet sekä yhteisön oikeuden yleiset periaatteet, eikä se saisi oikeuttaa syrjintään muun seikan perusteella.

Tämä direktiivi ei, edellyttäen, että sen säännöksiä muutoin noudatetaan, vaikuta kirkkojen tai muiden julkisten tai yksityisten organisaatioiden, joiden eetos perustuu uskontoon tai vakaumukseen, oikeuteen vaatia palveluksessaan olevilta henkilöiltä vilpittömyyttä ja uskollisuutta suhteessa järjestön eetokseen, kunhan ne toimivat kansallisen valtiosäännön ja lainsäädännön mukaisesti.”

7 Direktiivin 2000/78 9 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on varmistettava, että tämän direktiivin mukaisten velvoitteiden täytäntöönpanoon tarkoitetut oikeudelliset ja/tai hallinnolliset menettelyt, mukaan lukien jäsenvaltioiden aiheellisina pitämät sovittelumenettelyt, ovat – myös sen suhteen päätyttyä, jossa syrjinnän väitetään tapahtuneen – kaikkien niiden henkilöiden käytettävissä, jotka katsovat tulleensa kohdelluiksi väärin sen vuoksi, että heihin ei ole sovellettu yhdenvertaisen kohtelun periaatetta.”

8 Kyseisen direktiivin 10 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on kansallisen oikeudenkäyntijärjestelmänsä mukaisesti toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että henkilön, joka katsoo kärsineensä siitä, että häneen ei ole sovellettu yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, esittäessä tuomioistuimessa tai muussa toimivaltaisessa viranomaisessa tosiseikkoja, joiden perusteella voidaan olettaa, että kyseessä on välitön tai välillinen syrjintä, vastaajan on näytettävä toteen, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ei ole rikottu.”

Saksan oikeus

Perustuslaki

9 Saksan liittotasavallan perustuslain (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, jäljempänä perustuslaki) 4 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään seuraavaa:

”(1) Uskonnon- ja omantunnonvapaus sekä vapaus tunnustaa uskoa ja ilmaista vakaumus ovat loukkaamattomia.

(2) Jokaiselle taataan oikeus harjoittaa vapaasti uskontoa.”

10 Perustuslain 140 §:n mukaisesti 11.8.1919 annetun Weimarin tasavallan perustuslain (Weimarer Reichsverfassung, jäljempänä WRV) 136, 137, 138, 139 ja 141 § ovat erottamaton osa perustuslakia.

11 WRV:n 137 §:ssä säädetään seuraavaa:

”1. Valtionkirkkoa ei ole.

2. Vapaus muodostaa uskonnollisia yhdyskuntia taataan. Ne voivat yhdistyä rajoituksetta valtakunnan alueella.

3. Uskonnolliset yhdyskunnat järjestävät sisäiset asiansa ja hallinnoivat niitä itsenäisesti yleisesti sovellettavassa lainsäädännössä säädetyissä rajoissa. Valtio ja kunnat eivät puutu uskonnollisten yhdyskuntien virkanimityksiin.

--

7. Yhdistyksillä, joiden toimintatarkoituksena on jonkin maailmankatsomuksen edistäminen yhteiskunnassa, on sama asema kuin uskonnollisilla yhdyskunnilla.”

12 Bundesverfassungsgerichtin (liittovaltion perustuslakituomioistuin, Saksa) oikeuskäytännön mukaan perustuslain 140 §:ssä, luettuna yhdessä WRV:n 137 §:n 3 momentin kanssa, taatun kirkollisen itsemääräämisoikeuden haltijoita ovat paitsi itse kirkot uskonnollisina yhdyskuntina, myös kaikki

niihin erityisellä tavalla liittyvät instituutiot, jos ja siltä osin kuin niiden tehtävänä on uskon määrittämisen kirkon itseymmärryksen ja niiden tavoitteen tai tehtävän mukaan hoitaa kirkollisia tehtäviä.

AGG

13 Yleisestä yhdenvertaisesta kohtelusta 14.8.2006 annetun lain (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz; BGBl. 2006 I, s. 1897; jäljempänä AGG) tarkoituksena on saattaa direktiivi 2000/78 osaksi Saksan oikeutta.

14 AGG:n 1 §:ssä, jossa määritellään lain tavoite, säädetään seuraavaa:

”Tämän lain tavoitteena on estää tai poistaa kaikki syrjintä, joka perustuu rotuun tai etniseen alkuperään, sukupuoleen, uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen.”

15 AGG:n 7 §:n 1 momentissa säädetään seuraavaa:

”Työntekijöitä ei saa syrjiä 1 §:ssä mainittujen perusteiden perusteella; tätä kieltoa sovelletaan myös silloin, kun syrjivä taho pelkästään olettaa syrjintää harjoittaessaan, että jokin 1 §:ssä mainittu peruste on olemassa.”

16 AGG:n 9 §:ssä säädetään seuraavaa:

”1. Erilainen kohtelu uskonnon tai vakaumuksen perusteella on myös sallittua otettaessa työntekijöitä palvelukseen uskonnollisiin yhdyskuntiin, niiden alaisiin järjestöihin näiden oikeudellisesta muodosta riippumatta tai yhdistykseen, jotka ovat ottaneet tehtäväkseen uskonnon tai vakaumuksen yhteisöllisen vaalimisen, jos tietty uskonto tai vakaumus on työnantajana olevan yhteisön itseymmärrys huomioon ottaen sen itsemääräämisoikeuteen tai sen toiminnan luonteeseen liittyvä oikeutettu työtä koskeva vaatimus, sanotun kuitenkin rajoittamatta tämän lain 8 §:n säännösten soveltamista.

2. Uskontoon tai vakaumukseen perustuvaa erilaista kohtelua koskeva kielto ei koske 1 momentissa mainittujen uskonnollisten yhdyskuntien, niiden alaisten laitosten – näiden oikeudellisesta muodosta riippumatta – tai uskonnon tai vakaumuksen yhteiseen harjoittamiseen sitoutuneiden yhdistysten oikeutta vaatia työntekijöiltään niiden kulloiseenkin itseymmärryksen perustuvaa vilpittömyyttä ja rehellistä mieltä ja toimintaa.”

17 AGG:n 15 §:ssä säädetään seuraavaa:

”1. Jos syrjintäkieltoa rikotaan, työnantaja on velvollinen korvaamaan tästä aiheutuneet vahingot. Tätä sääntöä ei sovelleta silloin, jos työnantajan ei voida katsoa olevan vastuussa syrjintäkiellon rikkomisesta.

2. Työntekijä voi vaatia asianmukaista rahamääräistä korvausta vahingosta, joka ei ole varallisuusvahinko. Jos kyseessä on työnhakijan jättäminen valitsematta, vahingonkorvaus voi olla enintään kolmen kuukausipalkan suuruinen, jos työnhakijaa ei olisi otettu palvelukseen myöskään syrjimättömässä työhönottomenettelyssä.

– –”

Evangelische Kirche in Deutschlandin kirkollinen oikeus

- 18 Saksan evankelisen kirkon 13.7.1948 hyväksytty perussääntö (Grundordnung der Evangelischen Kirche in Deutschland), sellaisena kuin se on viimeksi muutettuna 12.11.2013 annetulla kirkkolalla (Kirchengesetz), on Saksan evankelisen kirkon kirkollisen oikeuden perusta.
- 19 Yksityisoikeudelliseen työskentelyyn Saksan evankelisessa kirkossa ja diakoniatyössä sovellettavista vaatimuksista 1.7.2005 annetun Saksan evankelisen kirkkoneuvoston ohjesäännön (Richtlinie des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland über die Anforderungen der privatrechtlichen beruflichen Mitarbeit in der Evangelischen Kirche in Deutschland und des Diakonischen Werkes; jäljempänä yksityisoikeudellisesta työskentelystä Saksan evankelisessa kirkossa annettu ohjesääntö) 2 §:n 1 momentissa määrätään seuraavaa:
- ”Kirkon palvelus määritellään tehtävänä todistaa evankeliumia sanoina ja toimina. Kaikki kirkon ja diakonian piirissä työskentelevät naiset ja miehet osallistuvat eri tavoin tämän tehtävän suorittamiseen. Tämä tehtävä on työnantajien ja henkilökunnan oikeuksien ja velvollisuuksien perusta.”
- 20 Yksityisoikeudellisesta työskentelystä Saksan evankelisessa kirkossa annetun ohjesäännön 3 §:ssä määrätään seuraavaa:
- ”1. Ammatillinen toiminta evankelisessa kirkossa ja sen diakoniatyössä edellyttää periaatteessa kuulumista johonkin [Saksan evankelisen kirkon] jäsenkirkoista tai sen kanssa uskonyhteydessä olevaan kirkkoon.
2. On mahdollista poiketa 1 momentin määräyksistä niiden tehtävien osalta, jotka eivät kuulu [evankelin] julistamiseen, sielunhoitoon, opetukseen taikka ohjaamiseen, jos ei ole mahdollista ottaa palvelukseen muita soveltuvia työntekijöitä. Tässä tapauksessa on myös mahdollista ottaa palvelukseen henkilöitä, jotka kuuluvat Arbeitsgemeinschaft Christlicher Kirchen in Deutschland -yhteisön jäsenkirkkoon taikka protestanttisten vapaakirkkojen liittoon. Henkilöiden, jotka eivät täytä 1 momentissa määrättyjä edellytyksiä, palvelukseen ottamista on tutkittava tapauskohtaisesti ottamalla huomioon yksikön tai instituution merkitys ja sen muiden työntekijöiden lukumäärä sekä suoritettavat tehtävät ja ympäristö. [Tämän määräyksen kuitenkin] rajoittamatta 2 §:n 1 momentin toisen virkkeen soveltamista.”
- 21 Saksan evankelisten kirkkojen palvelussopimuksista 25.8.2008 annetun asetuksen (Dienstvertragsordnung der Evangelischen Kirche in Deutschland), jolla säännellään Saksan evankelisen kirkon palveluksessa olevien työntekijöiden yksityisoikeudellisia yleisiä työehtoja, 2 §:ssä, jonka otsikko on ”Kirkollinen ja diakoninen tehtävä”, määrätään seuraavaa:
- ”Kirkollinen palvelus määritellään tehtävänä julistaa Jeesuksen Kristuksen evankeliumia sanoina ja toimina. Diakoniapalvelus on evankelisen kirkon olemassaolon ja luonteen ilmaisu.”
- 22 Saksan evankelisen kirkon palvelussopimuksista annetun asetuksen 4 §:ssä, jonka otsikko on ”Yleiset velvollisuudet”, määrätään seuraavaa:
- ”Työntekijät suorittavat kirkollisia ja diakonisia tehtäviään kykyjensä, tehtäviensä ja vastualueidensa mukaisesti. Heidän on käyttydyttävä tehtävissään ja tehtäviensä ulkopuolella sen vastuun alaisina, jonka he ovat hyväksyneet kirkon palveluksessa olevina työntekijöinä.”
- 23 Evangelisches Werkiin sovelletaan sekä yksityisoikeudellisesta työskentelystä Saksan evankelisessa kirkossa annettua ohjesääntöä että Saksan evankelisen kirkon palvelussopimuksista annettua asetusta.

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

- 24 Evangelisches Werk julkaisi marraskuussa 2012 avointa työpaikkaa koskevan ilmoituksen määräaikaisesta työstä hankkeessa, joka koski kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan Yhdistyneiden kansakuntien kansainvälisen yleissopimuksen rinnakkaisraportin laatimista. Ilmoituksen mukaan tehtäviin kuului osallistuminen valtioiden kyseistä yleissopimusta vuosilta 2012–2014 koskevien kertomusten laatimismenettelyyn, rinnakkaisraportin laatiminen Saksan valtion raporttiin ja kannanotot sekä ammatilliset artikkelit, hanketta koskeva Saksan diakoniatyön edustaminen suhteessa maailmanpolitiikkaan, yleisöön ja ihmisoikeusjärjestöihin sekä yhteistyö erilaisissa elimissä, tiedottaminen ja mielipiteenmuodostamisprosessin koordinointi järjestöalalla, sekä organisaatio, hallinto ja teknisten kertomusten laatiminen työalalla.
- 25 Lisäksi mainitussa työpaikkailmoituksessa täsmennettiin edellytykset, jotka hakijoiden piti täyttää. Yksi niistä kuului seuraavasti:
- ”Edellytämme evankelisen kirkon tai Arbeitsgemeinschaft Christlicher Kirchen in Deutschland -yhteisöön kuuluvan kirkon jäsenyyttä ja samaistumista diakoniseen tehtävään. Pyydämme mainitsemaan uskontokuntanne ansioluettelossa.”
- 26 Egenberger, joka ei kuulu mihinkään uskontokuntaan, haki mainittuun työhön. Vaikka hänen hakemuksensa oli yhä mukana Evangelisches Werkin tekemän ensimmäisen valinnan jälkeen, häntä ei kutsuttu haastatteluun. Lopulta hyväksytyksi tullut hakija oli puolestaan ilmoittanut uskontokuntaan kuulumisensa osalta olevansa ”Berliinin alueellisen kirkon toiminnassa mukana oleva evankelinen kristitty”.
- 27 Egenberger katsoi, että hänen hakemuksensa oli hylätty siitä syystä, ettei hän kuulunut mihinkään uskontokuntaan, ja hän nosti Arbeitsgericht Berlinissä (Berliinin työoikeudellisten asioiden alioikeus, Saksa) kanteen, jotta Evangelisches Werk veloitettaisiin maksamaan hänelle AGG:n 15 §:n 2 momentin perusteella 9 788,65 euroa. Egenberger väitti, että kyseessä olevassa työpaikkailmoituksessa tunnistettava uskonnon huomioon ottaminen palvelukseen ottamismenettelyssä ei ollut AGG:ssä säädetyn syrjintäkiellon mukainen, sellaisena kuin kyseistä kieltoa tulkitaan unionin oikeuden mukaisesti, eikä syrjintää, jonka uhri hän oli, voida perustella AGG:n 9 §:n 1 momentilla.
- 28 Evangelisches Werk väitti, että nyt käsiteltävässä asiassa uskontoon perustuva erilainen kohtelu oli oikeutettua AGG:n 9 §:n 1 momentin perusteella. Evangelisches Werkin mukaan oikeus edellyttää kristilliseen kirkkoon kuulumista kuuluu perustuslain 140 §:ssä, luettuna yhdessä WRV:n 137 §:n 3 momentin kanssa, suojeltuun kirkon itsemääräämisoikeuteen. Tällainen oikeus on unionin oikeuden mukainen erityisesti SEUT 17 artiklan määräysten vuoksi. Lisäksi uskontokuntaan kuulumisen on pääasiassa kyseessä olevassa työpaikkailmoituksessa tarkoitetun toiminnan luonteen vuoksi perusteltu työtä koskeva vaatimus, kun otetaan huomioon Evangelisches Werkin itseymmärrys.
- 29 Arbeitsgericht Berlin hyväksyi Egenbergerin kanteen osittain. Se katsoi hänen olleen syrjinnän uhri, mutta rajoitti korvauksen 1 957,73 euroon. Kun Egenbergerin tästä päätöksestä tekemä valitus hylättiin Landesarbeitsgericht Berlin-Brandenburgissa (Berlin-Brandenburgin työoikeudellisten asioiden ylioikeus, Saksa), hän teki Revision-valituksen ennakkoratkaisua pyytäneeseen tuomioistuimeen saadakseen asianmukaisen vahingonkorvauksen.
- 30 Bundesarbeitsgericht (liittovaltion ylin työtuomioistuin, Saksa) katsoo, että pääasian oikeusriidan ratkaisu riippuu siitä, onko Evangelisches Werkin kirkon jäsenyyden perusteella tekemä erottelu AGG:n 9 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla sallittu. Tätä säännöstä olisi kuitenkin tulkittava unionin oikeuden mukaisesti. Siten tämän oikeusriidan ratkaisu riippuu direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdan tulkinnasta; AGG:n 9 §:llä on tarkoitus saattaa tämä säännös osaksi

kansallista oikeutta. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin täsmentää, että erilaisen kohtelun on lisäksi perustuttava jäsenvaltioiden perustuslakien säännösten ja periaatteiden sekä unionin oikeuden yleisten periaatteiden ja SEUT 17 artiklan noudattamiseen.

- 31 Ensinnäkin ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa, että Saksan lainsäätäjän nimenomaisen tahdon mukaan direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohta on saatettu osaksi Saksan lainsäädäntöä AGG:n 9 §:ssä siten, että kyseisen direktiivin antamispäivänä voimassa olleet oikeussäännökset ja käytännöt säilytettiin. Lainsäätäjällä oli tehnyt tämän päätöksen ottamalla huomioon kirkkojen itsemääräämisoikeutta koskevan Bundesverfassungsgerichtin oikeuskäytännön. Tämän oikeuskäytännön perusteella tuomioistuINVALVONNAN on rajoitettava uskottavuusvalvontaan uskon määrittämisen itseymmärryksen perusteella. Siitä seuraa, että silloin, kun kirkon itseymmärrys itse erottelee toisistaan toiminnat, jotka ”liittyvät läheisesti” kirkon sanoman julistukseen, ja sellaiset toiminnat, jotka ”eivät liity läheisesti” niihin, ei täydy varmistaa, onko tämä erottelu perustelua ja missä määrin se sitä olisi. Vaikka kirkon itseymmärryksen täytyisikin merkitä sitä, että kaikissa tehtävissä on otettava huomioon kirkkoon kuulumisen näiden tehtävien luonteesta huolimatta, se olisi hyväksyttävä ilman perusteellista tuomioistuINVALVONTAA. Herää kuitenkin kysymys siitä, onko tämä AGG:n 9 §:n 1 momentin tulkinta unionin oikeuden mukainen.
- 32 Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdasta tai tämän direktiivin perustelukappaleista ei voida päätellä, että Evangelisches Werkin kaltainen työnantaja voi itse määrittää lopullisesti, että uskonto on kyseessä olevan toiminnan luonteesta riippumatta tämän työnantajan eetoksen perustuva työtä koskeva oikeutettu vaatimus ja että kansalliset tuomioistuimet voivat harjoittaa tältä osin vain pelkkää uskottavuusvalvontaa. Sitä vastoin kyseisessä säännöksessä oleva viittaus siihen, että uskonto on ”työtä koskeva, organisaation eetoksen perustuva todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus”, saattaisi puoltaa kansallisten tuomioistuinten toimivaltaa ja valvontavelvollisuutta, joka ylittää pelkän uskottavuusvalvonnan.
- 33 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin huomauttaa kuitenkin, että jotkut Saksan oikeusoppineista katsovat, että direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohtaa on tulkittava primaarioikeuden mukaisesti, erityisesti Amsterdamin sopimuksen päätösasiakirjan liitteenä olevan kirkkojen ja ei-tunnustuksellisten järjestöjen asemasta annetun julistuksen nro 11 (jäljempänä julistus nro 11) taikka SEUT 17 artiklan mukaisesti.
- 34 Toiseksi ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin huomauttaa, että sen tehtävänä on tarpeen vaatiessa ottamalla huomioon kaikki kansallisen oikeuden säännöt ja soveltamalla siinä tunnustettuja tulkintamenetelmiä ratkaistava, voidaanko, ja jos voidaan, missä määrin AGG:n 9 §:n 1 momenttia tulkita direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdan mukaisesti, sellaisena kuin unionin tuomioistuin on sitä tulkinnut, tarvitsematta soveltaa contra legem -tulkintaa, vai onko tätä AGG:n säännöstä jätettävä soveltamatta.
- 35 Tältä osin ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee yhtäältä, antaako Euroopan unionin perusoikeuskirjan (jäljempänä perusoikeuskirja) 21 artiklan 1 kohdassa vahvistettu uskontoon tai vakaumukseen perustuvan syrjinnän kieltä yksityiselle oikeussubjektille subjektiivisen oikeuden, johon tämä voi vedota kansallisissa tuomioistuimissa ja joka yksityishenkilöiden välisissä oikeusriidoissa velvoittaa nämä tuomioistuimet olemaan soveltamatta kansallisia säännöksiä, jotka eivät ole tämän kiellon mukaisia.
- 36 Toisaalta ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa, että unionin tuomioistuin ei ole vielä täsmentänyt, sovelletaanko velvollisuutta olla soveltamatta kansallisia säännöksiä, jotka eivät ole perusoikeuskirjan 21 artiklan 1 kohdassa vahvistetun uskontoon tai vakaumukseen perustuvan syrjinnän kiellon mukaisia, myös tapauksessa, jossa Evangelisches Werkin kaltainen työnantaja vetoaa uskontoon perustuvan erilaisen kohtelun oikeuttamiseksi paitsi kansallisen perustuslain säännöksiin myös unionin primaarioikeuteen, nyt käsiteltävässä asiassa SEUT 17 artiklaan.

- 37 Kolmanneksi ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa, että sen tehtävänä on vielä tarpeen vaatiessa vastata kysymykseen siitä, mitä uskontoon liittyviä vaatimuksia voidaan pääasian kaltaisessa tapauksessa pitää kyseessä olevan toiminnan luonteen taikka sen harjoittamisen asiayhteyden perusteella direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuna työtä koskevana, organisaation eetokseen perustuvana todellisena, perusteltuna ja oikeutettuna vaatimuksena.
- 38 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tosin asioissa, joissa kyseessä oli lojaliteettikonflikti, ottanut käyttöön yksilöllisiä kriteerejä viitaten muun muassa direktiiviin 2000/78, mutta nämä kriteerit ovat koskeneet jo olemassa olevia työsuhteita ja niitä on sovellettu olennaisin osin yksittäistapauksiin.
- 39 Näissä olosuhteissa ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee muun muassa, ovatko tällaiset kriteerit merkityksellisiä direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdan tulkittamiseksi tapauksessa, jossa uskontoon perustuvaa syrjintää esiintyy palvelukseen ottamisen yhteydessä, ja onko SEUT 17 artiklalla vaikutusta tämän saman säännöksen tulkintaan.
- 40 Tulee esiin myös kysymys siitä, onko kansallisten tuomioistuinten suoritettava perusteellinen valvonta, pelkkä uskottavuusvalvonta tai puhtaasti väärinkäytön valvonta, kun niitä pyydetään varmistamaan, onko uskonto direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu työtä koskeva, organisaation eetokseen perustuva todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus, kun otetaan huomioon kyseessä olevan toiminnan luonne tai sen harjoittamisen asiayhteys.
- 41 Tässä tilanteessa Bundesarbeitsgericht on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Onko direktiivin [2000/78] 4 artiklan 2 kohtaa tulkittava siten, että nyt käsiteltävän asian vastaajan kaltainen työnantaja tai tämän puolesta kirkko voi itse päättää sitovasti, onko hakijan tietty uskonto kyseisen ammatillisen toiminnan luonteen tai työn suorittamiseen liittyvien yhteyksien vuoksi työtä koskeva, organisaation eetokseen perustuva todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus?

2) Jos ensimmäiseen kysymykseen vastataan kieltävästi:

Onko käsiteltävän kaltaisessa asiassa jätettävä soveltamatta sellaista kansallisen lainsäädännön säännöstä – kuten tässä AGG:n 9 §:n 1 momentin ensimmäistä vaihtoehtoa –, jonka mukaan uskontoon perustuva erilainen kohtelu otettaessa henkilöitä palvelukseen uskonnollisiin yhdyskuntiin ja niihin liittyviin järjestöihin on myös sallittua, kun tietty uskonto on kyseisen uskonnollisen yhdyskunnan itseymmärrys huomioon ottaen sen itsemääräämisoikeuteen liittyvä työtä koskeva oikeutettu vaatimus?

3) Jos ensimmäiseen kysymykseen vastataan kieltävästi:

Mitä vaatimuksia on direktiivin [2000/78] 4 artiklan 2 kohdan mukaan asetettava ammatillisen toiminnan luonteelle tai työn suorittamiseen liittyville yhteyksille, jotta niitä pidettäisiin työtä koskevana, organisaation eetokseen perustuvana todellisena, perusteltuna ja oikeutettuna vaatimuksena?”

Ennakkoratkaisukysymykset

Ensimmäinen kysymys

- 42 Ensimmäisellä kysymyksellään ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee lähinnä, onko direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohtaa tulkittava siten, että kirkko tai muu organisaatio, jonka eetos perustuu uskontoon tai vakaumukseen ja joka aikoo ottaa henkilön palvelukseen, voi itse määrittää

lopullisesti ne ammatilliset toiminnot, joiden puitteissa uskonto muodostaa kyseessä olevan toiminnan luonteen taikka työn suorittamiseen liittyvien yhteyksien vuoksi työtä koskevan, kyseisen kirkon tai organisaation eetokseen perustuvan todellisen, perustellun ja oikeutetun vaatimuksen.

- 43 Aluksi on todettava, ettei pääasian asianosaisten kesken ole kiistetty sitä, että Egenbergerin hakemuksen hylkääminen sillä perusteella, että hän ei kuulu mihinkään uskontokuntaan, on direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua uskontoon perustuvaa erilaista kohtelua.
- 44 Kun tämä on täsmennetty, on todettava, että unionin tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan unionin oikeuden säännöksen tulkittamiseksi on otettava huomioon sen sanamuodon lisäksi sen asiayhteys sekä sillä lainsäädännöllä tavoitellut päämäärät, jonka osa se on, ja erityisesti tämän lainsäädännön syntyhistoria (ks. vastaavasti tuomio 1.7.2015, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, C-461/13, EU:C:2015:433, 30 kohta).
- 45 Ensinnäkin direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan sanamuodosta on todettava, että tästä säännöksestä käy ilmi, että kirkko tai muu organisaatio, jonka eetos perustuu uskontoon tai vakaumukseen, voi määrätä uskontoon tai vakaumukseen liittyvästä vaatimuksesta, jos uskonto tai vakaumus muodostaa organisaation eetokseen perustuvan todellisen, perustellun ja oikeutetun vaatimuksen, kun otetaan huomioon kyseessä olevan ammatillisen toiminnan luonne tai työn suorittamiseen liittyvät yhteydet.
- 46 On kuitenkin todettava, että näiden kriteerien noudattamisen valvonnalla ei olisi mitään merkitystä, jos epäiltäessä niiden noudattamista kyseinen valvonta ei olisi kansallisen tuomioistuimen kaltaisen riippumattoman viranomaisen tehtävä vaan sen kirkon tai organisaation tehtävä, joka aikoo harjoittaa uskontoon tai vakaumukseen perustuvaa erilaista kohtelua.
- 47 Toiseksi direktiivin 2000/78 tavoitteesta ja sen 4 artiklan 2 kohdan asiayhteydestä on muistutettava, että tämän direktiivin tarkoituksena on sen 1 artiklan mukaan luoda yleiset puitteet muun muassa uskontoon tai vakaumukseen perustuvan syrjinnän torjumiselle työssä ja ammatissa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen toteuttamiseksi jäsenvaltioissa. Mainitussa direktiivissä konkretisoidaan siten sen kattamalla alalla yleinen syrjintäkiellon periaate, joka sittemmin on vahvistettu perusoikeuskirjan 21 artiklassa.
- 48 Tämän yleisen periaatteen noudattamisen varmistamiseksi direktiivin 2000/78 9 artiklassa, luettuna yhdessä sen 29 perustelukappaleen kanssa, veloitetaan jäsenvaltiot säätämään menettelyistä, erityisesti tuomioistuinmenettelyistä, varmistaakseen kyseisen direktiivin mukaisten velvoitteiden noudattamisen. Saman direktiivin 10 artiklassa jäsenvaltiot veloitetaan toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet kansallisen oikeudenkäyttöjärjestelmänsä mukaisesti sen varmistamiseksi, että kun henkilö, joka katsoo kärsineensä vääryyttä sen vuoksi, että häneen ei ole sovellettu yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, esittää tuomioistuimessa tai muussa toimivaltaisessa viranomaisessa tosiseikkoja, joiden perusteella voidaan olettaa tapahtuneen välitöntä tai välillistä syrjintää, vastaajan on näytettävä toteen, että kyseistä periaatetta ei ole rikottu.
- 49 Lisäksi perusoikeuskirjan, jota sovelletaan pääasian kaltaiseen oikeusriitaan, koska yhtäältä AGG:llä saatetaan perusoikeuskirjan 51 artiklan 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla direktiivi 2000/78 osaksi Saksan oikeutta ja koska toisaalta tämä oikeusriita koskee henkilöä, joka on ollut uskontoon perustuvan syrjinnän kohteena työhön pääsyssä, 47 artiklassa vahvistetaan yksityisten oikeussubjektien oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan niiden oikeuksien osalta, jotka heille kuuluvat unionin oikeuden perusteella (ks. vastaavasti tuomio 16.5.2017, Berlioz Investment Fund, C-682/15, EU:C:2017:373, 50 kohta).
- 50 Vaikka direktiivin 2000/78 tarkoituksena on siten suojella työntekijöiden perusoikeutta olla joutumatta heidän uskontoonsa tai vakaumukseensa perustuvan syrjinnän kohteeksi, mainitun direktiivin 4 artiklan 2 kohdassa direktiivillä pyritään kuitenkin myös ottamaan huomioon kirkkojen ja muiden

sellaisten julkisten tai yksityisten organisaatioiden oikeus autonomiaan, joiden eetos perustuu uskontoon tai vakaumukseen, sellaisena kuin se tunnustetaan SEUT 17 artiklassa ja perusoikeuskirjan 10 artiklassa, joka vastaa Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen 9 artiklaa.

- 51 Direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdan tavoitteena on siten varmistaa oikeudenmukainen tasapaino yhtäältä kirkkojen ja sellaisten muiden organisaatioiden, joiden eetos perustuu uskontoon tai vakaumukseen, autonomiaa koskevan oikeuden tai toisaalta työntekijöiden oikeuden olla joutumatta erityisesti palvelukseen ottamishetkellä uskontoon tai vakaumukseen perustuvan syrjinnän kohteeksi välillä tilanteissa, joissa nämä oikeudet voivat kilpailla keskenään.
- 52 Tältä näkökannalta kyseisessä säännöksessä vahvistetaan kriteerit, jotka on otettava huomioon siinä punninnassa, joka on tehtävä mahdollisesti keskenään kilpailevien oikeuksien oikeudenmukaisen tasapainon varmistamiseksi.
- 53 Riitatapauksessa riippumattoman viranomaisen ja viime kädessä kansallisen tuomioistuimen on kuitenkin tarpeen vaatiessa voitava valvoa tällaista punnintaa.
- 54 Tässä asiayhteydessä sitä, että direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa viitataan kyseisen direktiivin antamispäivänä voimassa oleviin kansallisiin lainsäädäntöihin sekä samana päivänä olemassa oleviin kansallisiin käytäntöihin, ei voida tulkita niin, että siinä sallitaan jäsenvaltioiden jättävän kyseisessä säännöksessä vahvistettujen kriteerien noudattamisen tehokkaan tuomioistuinvalvonnan ulkopuolelle.
- 55 Edellä esitetyn perusteella on todettava, että kun kirkko tai muu organisaatio, jonka eetos perustuu uskontoon tai vakaumukseen, vetoaa tarjoamaansa työpaikkaa koskevan hakemuksen hylkäämisen kaltaisen toimen tai päätöksen tueksi siihen, että kyseisen ammatillisen toiminnan luonteen tai työn suorittamiseen liittyvien yhteyksien vuoksi uskonto on työtä koskeva, kyseisen kirkon tai organisaation eetokseen perustuva todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus, tällainen väite on voitava saattaa tarpeen vaatiessa sellaisen tehokkaan tuomioistuinvalvonnan alaiseksi, jolla varmistetaan, että käsiteltävässä tapauksessa direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa vahvistettuja kriteerejä noudatetaan.
- 56 SEUT 17 artikla ei ole omiaan horjuttamaan tätä päätelmää.
- 57 Ensinnäkin kyseisen määräyksen sanamuoto vastaa lähinnä julistuksen nro 11 sanamuotoa. Se, että viimeksi mainittu mainitaan nimenomaisesti direktiivin 2000/78 24 perustelukappaleessa, korostaa sitä, että unionin lainsäätäjä on välttämättä ottanut huomioon mainitun julistuksen antaessaan tämän direktiivin, erityisesti sen 4 artiklan 2 kohdan, sillä kyseisessä säännöksessä viitataan juuri kyseisen direktiivin antamispäivänä voimassa olevaan lainsäädäntöön ja olemassa oleviin käytäntöihin.
- 58 Tämän jälkeen on todettava, että SEUT 17 artiklassa ilmaistaan unionin neutraliteetti suhteessa siihen, miten jäsenvaltiot järjestävät suhteensa kirkkoihin tai uskonnollisiin yhdistyksiin tai yhdyskuntiin. Sitä vastoin tämä artikla ei ole sellainen, että siinä jätettäisiin tehokkaan tuomioistuinvalvonnan ulkopuolelle direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa vahvistettujen kriteerien noudattaminen.
- 59 Kaiken edellä esitetyn perusteella ensimmäiseen kysymykseen on vastattava, että direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohtaa, luettuna yhdessä sen 9 ja 10 artiklan kanssa sekä perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa, on tulkittava siten, että kun kirkko tai muu organisaatio, jonka eetos perustuu uskontoon tai vakaumukseen, vetoaa tarjoamaansa työpaikkaa koskevan hakemuksen hylkäämisen kaltaisen toimen tai päätöksen tueksi siihen, että kyseisen ammatillisen toiminnan luonteen tai työn suorittamiseen liittyvien yhteyksien vuoksi uskonto on työtä koskeva, organisaation eetokseen perustuva todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus, tällainen väite on voitava saattaa tarpeen vaatiessa sellaisen tehokkaan tuomioistuinvalvonnan alaiseksi, jolla varmistetaan, että kyseisessä tapauksessa direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa vahvistettuja kriteerejä noudatetaan.

Kolmas kysymys

- 60 Kolmannella kysymyksellään, jota on tutkittava ennen toista kysymystä, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee lähinnä, minkä kriteerien perusteella on kussakin tapauksessa varmistettava, onko kyseessä olevan kirkon tai organisaation eetoksen perusteella uskonto tai vakaumus kyseisen ammatillisen toiminnan luonteen tai työn suorittamiseen liittyvien yhteyksien vuoksi direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu työtä koskeva, organisaation eetokseen perustuva todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus.
- 61 Vaikka pitääkin paikkansa, että tämän tuomion 51 ja 52 kohdassa esiin tuodun direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa säädetyn tasapainottamisen yhteydessä jäsenvaltioiden ja niiden viranomaisten, erityisesti tuomioistuinten, olisi muissa kuin erittäin poikkeuksellisissa tapauksissa pidättäydyttävä arvioimasta kyseessä olevan kirkon tai organisaation itse eetoksen legitimitettä (ks. vastaavasti ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 12.6.2014, Fernández Martínez v. Espanja, CE:ECHR:2014:0612JUD005603007, 129 kohta), niiden on kuitenkin valvottava, ettei loukata työntekijöiden oikeutta olla joutumatta muun muassa uskontoon tai vakaumukseen perustuvan syrjinnän kohteeksi. Siten tämän saman 4 artiklan 2 kohdan perusteella tämän tutkimisen tarkoituksena on varmistaa, onko kyseessä olevan kirkon tai organisaation asettama työtä koskeva vaatimus kyseessä olevan toiminnan luonteen tai työn suorittamiseen liittyvien yhteyksien vuoksi kyseiseen eetokseen perustuva todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus.
- 62 Direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa olevan käsitteen ”työtä koskeva, todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus” tulkinnan osalta kyseisestä säännöksestä ilmenee nimenomaisesti, että se, voiko uskonto tai vakaumus tarpeen vaatiessa muodostaa tällaisen työtä koskevan vaatimuksen, riippuu kyseessä olevan toiminnan ”luonteesta” tai työn suorittamiseen ”liittyvistä yhteyksistä”.
- 63 Siten viimeksi mainitun säännöksen perusteella uskontoon tai vakaumukseen perustuvan erilaisen kohtelun laillisuus riippuu objektiivisesti varmistettavissa olevasta työnantajan asettaman työtä koskevan vaatimuksen ja kyseessä olevan toiminnan välittömästä yhteydestä. Tällainen yhteys voi johtua joko kyseisen toiminnan luonteesta, esimerkiksi silloin, kun se edellyttää osallistumista kyseessä olevan kirkon tai organisaation eetoksen määrittämiseen taikka osallistumista sen sananjulistustehtävään, taikka niistä olosuhteista, joiden vallitessa mainittua toimintaa on harjoitettava, kuten tarpeesta varmistaa kirkon tai organisaation uskottava edustus sen ulkopuolella.
- 64 Lisäksi tämän työtä koskevan vaatimuksen on, kuten direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa edellytetään, oltava kirkon tai organisaation eetokseen perustuva ”todellinen, perusteltu ja oikeutettu” vaatimus. Vaikka – kuten tämän tuomion 61 kohdassa korostetaan – kansallisten tuomioistuinten tehtävänä ei periaatteessa ole lausua eetoksesta sellaisenaan esiin tuodun työtä koskevan vaatimuksen perusteella, niiden on kuitenkin määritettävä tapauskohtaisesti, ovatko nämä kolme kriteeriä täyttyneet tähän eetokseen nähden.
- 65 Näiden kriteerien osalta on täsmennettävä ensinnäkin, että vaatimuksen todellinen luonne merkitsee sitä, että unionin lainsäätäjän kannalta sen uskonnon taikka vakaumuksen, johon kyseessä olevan kirkon tai organisaation eetos perustuu, on oltava tarpeellinen kyseessä olevan ammatillisen toiminnan sen merkityksen vuoksi, joka sillä on kyseisen eetoksen ilmaisemiseksi taikka kyseisen kirkon tai organisaation autonomiaa koskevan oikeuden käyttämiseksi.
- 66 Toiseksi vaatimuksen perustellusta luonteesta on todettava, että tämän ilmaisun käyttäminen osoittaa, että unionin lainsäätaja on halunnut varmistaa, että vaatimuksella, joka koskee sitä vakaumusta, johon kyseessä olevan kirkon tai organisaation eetos perustuu, ei tavoitella päämäärää, joka ei liity tähän eetokseen taikka kyseisen kirkon tai organisaation autonomiaa koskevan oikeuden käyttämiseen.

- 67 Kolmanneksi vaatimuksen oikeutettu luonne merkitsee paitsi sitä, että kansallinen tuomioistuin voi valvoa direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa säädettyjen kriteerien noudattamista, myös sitä, että tämän vaatimuksen asettaneella kirkolla tai organisaatiolla on velvollisuus osoittaa kunkin asian tosiseikkojen valossa, että sen eetokseen taikka autonomiaa koskevaan oikeuteen kohdistuvan vahingon väitetty riski on todennäköinen ja vakava niin, että tällaisen vaatimuksen asettaminen on todella tarpeen.
- 68 Tältä osin direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitettun vaatimuksen on oltava suhteellisuusperiaatteen mukainen. Vaikka pitääkin paikkansa, ettei tässä säännöksessä – toisin kuin kyseisen direktiivin 4 artiklan 1 kohdassa – säädetä nimenomaisesti, että kyseisen vaatimuksen on oltava oikeasuhteinen, siinä säädetään, että erilaisen kohtelun osalta on noudatettava ”yhteisön oikeuden yleisiä periaatteita”. Koska suhteellisuusperiaate kuuluu unionin oikeuden yleisiin periaatteisiin (ks. vastaavasti tuomio 6.3.2014, Siragusa, C-206/13, EU:C:2014:126, 34 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja tuomio 9.7.2015, K ja A, C-153/14, EU:C:2015:453, 51 kohta), kansallisten tuomioistuinten on varmistettava, että kyseessä oleva vaatimus on asianmukainen eikä sillä ylitetä sitä, mikä on tarpeen kyseisen tavoitteen saavuttamiseksi.
- 69 Edellä esitetyn perusteella kolmanteen kysymykseen on vastattava, että direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohtaa on tulkittava siten, että siinä tarkoitettu työtä koskeva, todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus viittaa kyseessä olevan kirkon tai organisaation eetokseen nähden tarpeelliseen ja objektiiviseen vaatimukseen, jonka kyseessä olevan ammatillisen toiminnan luonne tai suorittamisedellytykset asettavat, eikä se kata sellaisia seikkoja, jotka eivät liity tähän eetokseen tai kyseisen kirkon tai organisaation autonomiaa koskevaan oikeuteen. Tämän vaatimuksen on oltava suhteellisuusperiaatteen mukainen.

Toinen kysymys

- 70 Toisella kysymyksellään ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee lähinnä, onko kansallisella tuomioistuimella velvollisuus yksityisten oikeussubjektien välisessä oikeusriidassa jättää soveltamatta kansallista säännöstä, jota ei voida tulkita direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdan mukaisesti.
- 71 Tästä on muistutettava, että kansallisten tuomioistuinten tehtävänä on kaikki kansallisen oikeuden säännöt huomioon ottaen ja siinä hyväksytyjä tulkintamenetelmiä soveltaen ratkaista, voidaanko AGG:n 9 §:n 1 momentin kaltaista kansallista säännöstä tulkita direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdan mukaisesti, ja jos voidaan, missä määrin, tekemättä tämän kansallisen säännöksen contra legem -tulkintaa (ks. vastaavasti tuomio 19.4.2016, DI, C-441/14, EU:C:2016:278, 31 ja 32 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 72 Unionin tuomioistuin on todennut, että vaatimus unionin oikeuden mukaisesta tulkinnasta sisältää kansallisille tuomioistuimille velvollisuuden muuttaa tarvittaessa vakiintunutta oikeuskäytäntöä, jos se perustuu sellaiseen kansallisen oikeuden tulkintaan, joka ei sovi yhteen direktiivin tavoitteiden kanssa (tuomio 19.4.2016, DI, C-441/14, EU:C:2016:278, 33 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 73 Niinpä kansallinen tuomioistuin ei voi katsoa pätevästi, että sen on mahdoton tulkita kansallista säännöstä unionin oikeuden mukaisesti vain sen takia, että sitä on vakiintuneesti tulkittu merkityksessä, joka ei sovi yhteen unionin oikeuden kanssa (ks. vastaavasti tuomio 19.4.2016, DI, C-441/14, EU:C:2016:278, 34 kohta).
- 74 Nyt käsiteltävässä asiassa ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on siten tarkistettava, voidaanko pääasiassa kyseessä olevaa kansallista säännöstä tulkita direktiivin 2000/78 mukaisesti.

- 75 Jos kansallinen tuomioistuin ei voi tulkita pääasiassa kyseessä olevaa kansallista säännöstä tällä tavoin, on yhtäältä täsmennettävä, ettei direktiivissä 2000/78 itsessään säädetä periaatteesta, joka koskee yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa ja joka pohjautuu erilaisiin kansainvälisiin asiakirjoihin ja jäsenvaltioiden yhteiseen valtiosääntöperinteeseen, vaan sen ainoana tarkoituksena on luoda näillä samoilla aloilla yleiset puitteet eri seikoihin, joihin kuuluu myös uskonto tai vakaumus, perustuvan syrjinnän torjumiselle, kuten sen nimestä ja 1 artiklasta ilmenee (ks. vastaavasti tuomio 10.5.2011, Römer, C-147/08, EU:C:2011:286, 59 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 76 Uskontoon tai vakaumukseen perustuvan kaikenlaisen syrjinnän kiellolla on pakottava luonne unionin oikeuden yleisenä periaatteena. Tämä perusoikeuskirjan 21 artiklan 1 kohdassa vahvistettu kielto riittää itsessään antamaan yksityisille oikeussubjekteille oikeuden, johon nämä voivat vedota sellaisenaan oikeusriidassa, jossa ne ovat osapuolina unionin oikeuden kattamalla alalla (ks. ikään perustuvan syrjinnän kiellon periaatteesta tuomio 15.1.2014, Association de médiation sociale, C-176/12, EU:C:2014:2, 47 kohta).
- 77 Siihen pakottavaan vaikutukseen nähden, joka perusoikeuskirjan 21 artiklalla on, se ei periaatteessa erotu muista perussopimusten määräyksistä, joissa kielletään eri syihin perustuva syrjintä silloinkin, kun tällainen syrjintä johtuu oikeussubjektien välillä tehdyistä sopimuksista (ks. analogisesti tuomio 8.4.1976, Defrenne, 43/75, EU:C:1976:56, 39 kohta; tuomio 6.6.2000, Angonese, C-281/98, EU:C:2000:296, 33–36 kohta; tuomio 3.10.2000, Ferlini, C-411/98, EU:C:2000:530, 50 kohta ja tuomio 11.12.2007, International Transport Workers' Federation ja Suomen Merimies-Unioni, C-438/05, EU:C:2007:772, 57–61 kohta).
- 78 Toisaalta on korostettava, että perusoikeuskirjan 21 artiklan tavoin sen 47 artikla, joka koskee oikeutta tehokkaihin oikeussuojakeinoin, riittää itsessään eikä sitä täydy täsmentää unionin oikeuden tai kansallisen oikeuden säännöksillä, jotta yksityiset oikeussubjektit saisivat oikeuden, johon he voivat vedota sellaisenaan.
- 79 Näin ollen tämän tuomion 75 kohdassa tarkoitettussa tilanteessa kansallisella tuomioistuimella on velvollisuus varmistaa toimivaltansa rajoissa yksityisille oikeussubjekteille perusoikeuskirjan 21 ja 47 artiklasta johtuva oikeus tehokkaihin oikeussuojakeinoin ja taata näiden artiklojen tehokas vaikutus jättämällä tarpeen vaatiessa soveltamatta niiden kanssa ristiriidassa olevia kansallisia säännöksiä.
- 80 Tätä päätelmää ei horjuta se, että tuomioistuin voi joutua yksityisten oikeussubjektien välisessä oikeusriidassa tasapainottamaan kilpailevia perusoikeuksia, jotka kyseisen oikeusriidan osapuolille kuuluvat EUT-sopimuksen tai perusoikeuskirjan määräysten perusteella, ja että sillä on jopa velvollisuus sen suorittaman valvonnan puitteissa varmistaa, että suhteellisuusperiaatetta noudatetaan. Tällainen velvollisuus tasapainottaa asiassa esiintyvät eri intressit ei vaikuta mitenkään mahdollisuuteen vedota tällaisessa oikeusriidassa kyseessä oleviin oikeuksiin (ks. vastaavasti tuomio 12.6.2003, Schmidberger, C-112/00, EU:C:2003:333, 77–80 kohta ja tuomio 11.12.2007, International Transport Workers' Federation ja Suomen Merimies-Unioni, C-438/05, EU:C:2007:772, 85–89 kohta).
- 81 Kun kansallista tuomioistuinta pyydetään valvomaan perusoikeuskirjan 21 ja 47 artiklan noudattamista mahdollisesti tasapainottamalla keskenään useampi esiin tuleva intressi, kuten SEUT 17 artiklassa vahvistettu kirkkojen aseman kunnioittaminen, sen on otettava huomioon erityisesti se tasapaino, jonka unionin lainsäätäjät on vahvistanut näiden intressien välille direktiivissä 2000/78 määrittääkseen perusoikeuskirjasta johtuvat velvollisuudet pääasiassa kyseessä olevien kaltaisissa olosuhteissa (ks. analogisesti tuomio 22.11.2005, Mangold, C-144/04, EU:C:2005:709, 76 kohta ja määräys 23.4.2015, komissio v. Vanbreda Risk & Benefits, C-35/15 P(R), EU:C:2015:275, 31 kohta).
- 82 Edellä todetun perusteella toiseen kysymykseen on vastattava, että kansallisella tuomioistuimella, jonka ratkaistavana on kahden yksityisen oikeussubjektin välinen oikeusriita, on velvollisuus silloin, kun sen ei ole mahdollista tulkita asiassa sovellettavaa kansallista oikeutta direktiivin

2000/78 4 artiklan 2 kohdan mukaisesti, toimivaltansa rajoissa varmistaa yksityisille oikeussubjekteille perusoikeuskirjan 21 ja 47 artiklasta johtuvat tehokkaat oikeussuojakeinot ja taata näiden artiklojen täysi vaikutus jättämällä tarpeen vaatiessa soveltamatta kaikkia niiden kanssa ristiriidassa olevia kansallisia säännöksiä.

Oikeudenkäyntikulut

- 83 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (suuri jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

- 1) **Yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista 27.11.2000 annetun neuvoston direktiivin 2000/78/EY 4 artiklan 2 kohtaa, luettuna yhdessä sen 9 ja 10 artiklan kanssa sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa, on tulkittava siten, että kun kirkko tai muu organisaatio, jonka eetos perustuu uskontoon tai vakaumukseen, vetoaa tarjoamaansa työpaikkaa koskevan hakemuksen hylkäämisen kaltaisen toimen tai päätöksen tueksi siihen, että kyseisen ammatillisen toiminnan luonteen tai työn suorittamiseen liittyvien yhteyksien vuoksi uskonto on työtä koskeva, organisaation eetokseen perustuva todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus, tällainen väite on voitava saattaa tarpeen vaatiessa sellaisen tehokkaan tuomioistuinvalvonnan alaiseksi, jolla varmistetaan, että kyseisessä tapauksessa direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdassa vahvistettuja kriteerejä noudatetaan.**
- 2) **Direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohtaa on tulkittava siten, että siinä tarkoitettu työtä koskeva, todellinen, perusteltu ja oikeutettu vaatimus viittaa kyseessä olevan kirkon tai organisaation eetokseen nähden tarpeelliseen ja objektiiviseen vaatimukseen, jonka kyseessä olevan ammatillisen toiminnan luonne tai suorittamisedellytykset asettavat, eikä se kata sellaisia seikkoja, jotka eivät liity tähän eetokseen tai kyseisen kirkon tai organisaation autonomiaa koskevaan oikeuteen. Tämän vaatimuksen on oltava suhteellisuusperiaatteen mukainen.**
- 3) **Kansallisella tuomioistuimella, jonka ratkaistavana on kahden yksityisen oikeussubjektin välinen oikeusriita, on velvollisuus silloin, kun sen ei ole mahdollista tulkita asiassa sovellettavaa kansallista oikeutta direktiivin 2000/78 4 artiklan 2 kohdan mukaisesti, toimivalansa rajoissa varmistaa yksityisille oikeussubjekteille perusoikeuskirjan 21 ja 47 artiklasta johtuvat tehokkaat oikeussuojakeinot ja taata näiden artiklojen täysi vaikutus jättämällä tarpeen vaatiessa soveltamatta kaikkia niiden kanssa ristiriidassa olevia kansallisia säännöksiä.**

Allekirjoitukset